

misschien wel meer dan tweehonderdduizend Nederlanders werd verstoord?¹ Wij menen van niet.

Maar de *Wehrmacht* bracht nog meer verstoringen teweeg.

★

De Duitse troepen die in oktober '44 in Noord-Brabant bewesten de z.g. Corridor streden, waren schamel uitgerust; in de steden was het daar toen gekomen tot het georganiseerd vorderen van kleding en dekens bij de burgerij — daarnaast was menig Duits militair eigener beweging tot inbeslagnemingen overgegaan; vooral naar fietsen ging de belangstelling uit.

Benoorden de grote rivieren had het vorderen in de maand september aanvankelijk een georganiseerd karakter. In de eerste dagen van die maand werden alle vervoermiddelen gevorderd die nodig waren voor de verplaatsing van een Duitse divisie die benoorden Antwerpen terecht kwam (de grote steden verloren toen al hun autobussen), en voor het overbrengen van het Vijftiende Leger uit Zeeuws-Vlaanderen (vooral binnenscheepen werden toen in beslag genomen). Op 17 september evenwel, de dag van de grote Geallieerde luchtlandingen, ging van Christiansens *Oberquartiermeister* een veel algemener bevel uit²: in het gebied benoorden de Waal moesten alle vrachtauto's, behalve voorzover zij bij 'die lebenswichtige Versorgung der niederländischen Bevölkerung' waren ingeschakeld, alle op

¹ Naarmate de moeilijkheden van het dagelijks leven toenamen, werden veelal ook de relaties tussen de geëvacueerden en de gezinnen waarin zij waren opgenomen, er niet beter op. Wij vermelden in dit verband dat in de katholieke kerken in oktober '44 een speciale collecte werd gehouden voor de evacué's, dat de aartsbisschop van Utrecht, mgr. J. de Jong, bij die gelegenheid alle katholieken in een herderlijke brief (tekst in S. Stokman: *Het verzet van de Nederlandse bisschoppen tegen nationaal-socialisme en Duitse tyrannie* (1945), p. 295-96) vermaande, zoveel mogelijk geëvacueerden op te nemen ('wie een van hen opneemt in Christus' naam, herbergt Christus zelf') en dat de komst van de evacué's uit Limburg, de Betuwe en de Bommelerwaard hem medio februari '45 in een tweede herderlijke brief aan de gelovigen (tekst: a.v., p. 307-08) deed schrijven: 'Wij weten het: de nood onder u allen is groot ... Maar gij, die tenminste nog een eigen dak hebt boven uw hoofd, zult toch met echte christenliefde uw huis en uw goederen ter beschikking willen stellen voor de getroffenenen ... Nu ... is het ogenblik gekomen dat wij als weleer de H. Martinus de helft van ons eigen kleed moeten afstaan aan degene die niets meer heeft.' ² Tekst: *WBN, Oberquartiermeister*, 232052-53.